

Відгук офіційного опонента на дисертацію
Нашивочнікова Олександра Олександровича
«Створення основ Військово-Морських сил України (1991 – 1994)»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук
за спеціальністю 20.02.22 – військова історія

В результаті анексії Криму весною 2014 року Україна фактично втратила свої Військово-морські сили дислоковані на півострові. Суспільство та наукові кола шукають відповідей чому так трапилось та причин, що сприяли цьому. Нашивочніков О. О. не ставив за мету дослідити ці причини, його робота присвячена дослідженню історичного процесу формуванню основних засад створення сучасних Військово-морських сил України. Саме цим вона виявляє свою актуальність, адже пошук відповідей на виклики сучасності веде саме до основ, до витоків проблеми. Попри наявність писемних та документальних джерел, цей аспект історії досі не отримав достатнього висвітлення в науковій літературі та й був поза увагою вчених. Вибір автором теми дослідження є актуальним з огляду на історичні події сучасності, покликаним часом і розвитком історичної науки.

Актуальність теми посилюється і сучасною суспільно-політичною ситуацією. Російська агресія поставила перед Україною завдання перегляду підходів до забезпечення оборони країни та відновлення її територіальної цілісності. Зміна воєнної доктрини та переоснащення Збройних сил й інших силових відомств також ведуть і до перегляду поглядів на функціонування воєнної організації України. Ефективне проведення таких змін потребує детального вивчення вже набутого досвіду і виправлення негативних явищ та помилок. Отже, маємо процес зміни концепції військового будівництва в Україні. О. О. Нашивочніков, хоча й зауважує на давніх традиціях українського військового будівництва (с.38, 172, с.15 автореферату), все ж не розглядає

створення основ Військово-Морських Сил України складовою загального процесу військового будівництва в Україні.

Дисертаційне дослідження О. О. Нашивочнікова має визначену структуру, яка відповідає поставленому науковому завданню. Структура дисертації є цілком логічною і не викликає заперечень. Дисертація побудована за хронологічним принципом і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури і додатків. Розділи поділяються на кілька тематичних підрозділів, кожен з яких завершується власними висновками. В роботі зроблена спроба на історичному тлі розкрити процес створення Військово-Морських Сил України у початковий період новітньої незалежності.

Хоча дослідження має хронологічні рамки 1991 – 1994 роки, автор подає матеріал і за 2014 рік. Від цього дисертація значно виграє так як подає інформацію про завершений процес.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено наукове завдання, об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, окреслено його хронологічні межі, зв'язок з науковими програмами, вказано на наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи, подано відомості про апробацію. Перший розділ присвячений стану наукової розробки проблеми створення основ Військово-Морських Сил України. У ньому також обумовлено основні методологічні принципи вивчення теми.

Дисертант уважно проаналізував наявну вітчизняну літературу за темою свого дослідження. Військово-історична наука в Україні позбавлена державної підтримки і почасти розвивається з ініціативи громадськості. Осередки дослідження воєнної історії діють у Національному університеті оборони України та у Національній академії Сухопутних військ. Через брак планомірної і цілеспрямованої наукової військово-історичної роботи дослідники історії Військово-Морських Сил України часто стикаються з браком історичних джерел чи достовірних даних про окремі події і явища. Дослідження військової історії новітнього періоду, а саме періоду незалежної України є важливим, адже

можна уточнити і зафіксувати окремі невияснені моменти або за доступними матеріалами, або за свідченнями безпосередніх учасників подій.

Літератури з історії початкового періоду становлення Збройних Сил України обмаль і важливо враховувати щонайменші публікації та вводити їх до наукового обігу. Зі списку використаних джерел та літератури (с.177 – 212) видно, що автор ретельно підбирав літературу для дослідження і віднайшов щонайменші та рідкісні видання та публікації. Проте, на мій погляд, автор помилково зараховує до джерельної бази дослідження мемуарну літературу та періодичні видання, підручники та навчальні посібники (с.25, с.6 автореферату). Хоча, як відомо, дискусія у наукових колах з цього приводу невчухає.

Імпонує те, що поруч з важливими питаннями суспільно-політичних умов формування Військово-Морських Сил, аналізу стану Чорноморського флоту та кораблебудівної промисловості О. О. Нашивочніков вивчив праці з військово-морської символіки та розглядає її важливим елементом утвердження ідеї національного флоту. Виглядає новаторським підходом і використання результатів дослідження зафіксованих у науково-дослідних роботах, які рідко публікуються для широкого загалу.

У другому розділі О. О. Нашивочніков ґрунтовно дослідив суспільно-політичні передумови формування ВМС України, стан Чорноморського флоту ВМФ СРСР та стан наявної в Україні кораблебудівної промисловості. Тут досліднику нічим дорікнути. Проте він не взяв до уваги той факт, що в Україні був наявний величезний Цивільний флот, який на відміну від військового був втрачений. Процеси, які відбувалися навколо цього флоту, могли безпосередньо впливати та характеризувати процес формування основ ВМС України. Дисертант не надає пояснення чому кораблі із готовністю 95 % і вище не були уведені до бойового складу ВМС України та були порізані на металолом, адже причина криється не стільки у відсутності фінансування скільки у відсутності реальної програми розбудови українського військового флоту. (с. 65) Це ніяк не

впливає на вагомість одержаних дисертантом наукових результатів та може слугувати як орієнтир для проведення подальших досліджень.

Третій розділ присвячений безпосередньо формуванню основ Військово-Морських Сил України у період 1991 – 1994 років. Ретельно проаналізовано процес українізації Чорноморського флоту, утворення та діяльності організаційної групи ВМС України, формування їх структур та вищих військово-морських навчальних закладів. Значна увага приділяється також відстеженню процесу становлення символів ВМС України (с. 242-243, 245). Із знанням справи зроблені відповідні висновки.

Дисертація би виграла якби О. О. Нашивочников проаналізував та порівняв процес формування ВМС України на фоні формування інших видів Збройних Сил України – Сухопутних військ та Повітряних сил. Як відомо, Сухопутні війська отримали своє офіційне визнання не одразу, а Повітряні сили неодноразово реформувалися з утворенням ще одного виду Збройних Сил України – Сил Протиповітряної оборони. Такий аналіз дав би змогу порівняти підходи керівництва держави та військового керівництва до проблеми створення військової організації та формування основ ВМС України.

Дисертант відзначає, що Указ Президента України від 5 квітня 1992 р. «Про невідкладні заходи щодо будівництва Збройних Сил України» заклав правову базу подальшої великої праці зі створення повноцінного виду Збройних Сил України. (с. 95) Проте, автор замовчує той факт, що цей указ вийшов із дуже великим запізненням – вже був закладений потенціал конфлікту між Російською Федерацією і Україною у питанні належності Криму та Чорноморського флоту.

Серед основних здобутків дисертанта варто відзначити:

- 1) використання широкої джерельної бази, зокрема залучення документів та оригінальних пам'яток з історії становлення Збройних Сил України, які зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, Галузевому державному архіві Міністерства оборони

України, Національному військово-історичному музеї України, а також використання джерел особового походження і персональних колекцій військових діячів, зокрема, К.П.Морозова (рис. А.1 – рис.А.3);

2) досить докладний виклад передумов та факторів, що впливали на створення основ ВМС України, аналіз стану Чорноморського флоту та кораблебудівної промисловості на території України на момент проголошення незалежності, формування основ ВМС України;

3) функціональними є представлені у дослідженні ілюстрації, вони стосуються безпосередньо тексту та виступають наочним матеріалом, що підтверджує положення і висновки автора;

4) теоретичні положення та висновки роботи можуть бути використані науковцями та спеціалістами, військовими та державними діячами при підготовці законодавчих документів з питань будівництва воєнної організації держави та її складової – Збройних Сил України, а також змін до Морської доктрини України;

5) матеріали дисертації можуть бути застосовані для практичної роботи з реформування діяльності ВМС України у новітній період.

Зазначене вище дає підстави твердити, що дисертант є фахівцем, який використовує набуті знання у повсякденній діяльності, про що свідчить перелік наукових праць та форумів, де автор виступав з доповідями.

Новизна дослідження полягає також у тому, що воно є першою в українській історіографії узагальненою працею з початкової історії ВМС України.

Отримані результати науково аргументовані і достовірні. Вони є самостійними, оригінальними і важливими з наукової точки зору, органічно впливають з опрацьованого матеріалу, узгоджуються з оцінками й авторськими висновками.

В цілому, виконане дисертаційне дослідження характеризує здобувача як сформованого історика, знавця військової історії України, здатного самостійно проводити наукові розробки, практично вирішувати актуальні питання, пов'язані із розвитком проблеми. Узагальнення і висновки дістали належну апробацію в 8 наукових статтях, виступах з доповідями на наукових конференціях і семінарах.

Автореферат відображає основний зміст та результати дослідження.

Водночас дисертаційна робота О. О. Нашивочнікова не позбавлена низки недоліків та дискусійних питань, які можна розглядати як побажання автору в його подальших дослідженнях:

- акцент на помилки та прорахунки у тексті є надмірним (с.5 автореферату, с.14);
- зустрічаються огріхи в авторському тексті: незавершеність фрази «заклала головні засади» (с. 11 автореферату), по тексту «їх», хоча має бути «їм» (с. 17 автореферату); «у статтях, що видані» (с.15), с. 111 – зайві слова наприкінці першого абзацу, опущено слово «ради» після слова «міської» (с. 52), а також на с. 78 слід читати «вищевикладеного», с. 60 пропущене слово «завдання» у другому абзаці;
- автор використовує неодноразово по тексту дисертації словосполучення «знайдені література і джерела». На мою думку це некоректна фраза яка не показує проведення аналізу виявленої у ході дослідження історіографії (с. 63, 67, 68, 73, 84);
- наявні помилки по тексту (с. 43, 47, 49, 72, 74, 75, 103, 104,105,110, 111,117,121);
- на сторінці 71 помилково зазначено, що з Києва у Севастополь повернувся адмірал І.Капітанець, а слід читати І.Касатонов, як виходить із тексту та було в історії;

- на сторінці 145 першим командиром бригади морської піхоти названо підполковника В.Волошко, хоча загальновідомо, що ним був підполковник В.Волошин;
- автор вживає некоректні вирази на кшталт «тікав з Чорноморського флоту» (с.109), слово «вигнали» (с. 114), а також у першому абзаці на с. 112, у першому абзаці на с. 97, у останньому абзаці на с. 98, на с. 126 – другий абзац, що не допустимо у наукових текстах;
- дисертант допускає описове викладення матеріалу при аналізі формування структур ВМС України та вищих навчальних закладів у 1992 – 1994 роках. Проте події важливі і важко уникнути описовості;
- історичні екскурси про виникнення самого поняття шефства у дисертації зайві (с. 159);
- у списку використаних джерел не подано облікову інформацію використаних музейних фондів та у тексті відсутня нумерація фото (с. 70, 68, 136, 151);

Проте, висловлені зауваження та побажання загалом не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи. Одержані результати та висновки свідчать про цілковиту реалізацію дослідницьких завдань, є обґрунтованими й мають вартісне наукове значення, оскільки в сукупності вирішують важливе для української воєнної історії наукове завдання комплексного дослідження історії формування одного з видів Збройних Сил України – Військово-Морських Сил.

Аналіз дисертаційної роботи О. О. Нашивочнікова дає підстави для висновку про те, що вона є завершеним, самостійним дослідженням, результати якої відповідають критеріям новизни та достовірності і мають вагу для української історичної науки. Робота виконана на належному науковому рівні, має важливе теоретичне та практичне значення.

Дисертація О. О. Нашивочнікова, якою є рукопис «Створення основ Військово-Морських Сил України (1991 - 1994)», відповідає вимогам пунктів 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., зі змінами від 10 серпня 2015 р. № 656, а її автор, Олександр Олександрович Нашивочніков заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 20.02.22 – військова історія.

Офіційний опонент

доктор історичних наук, завідувач відділу
аспірантури та докторантури Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв

В. В. Карпов

«12» жовтня 2016 р.

